OBČANSKÝ PROSTOR MEZI FORMÁLNÍMI PRAVIDLY A REALITOU

Zpráva o stavu občanského prostoru v České republice, na Slovensku, ve Slovinsku a v Chorvatsku

PROSECO
Empowering Civic Space

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or EACEA. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Tato publikace vznikla za finanční podpory Evropské unie v rámci projektu „Proseco – Empowering Ecosystems of Civil Society Organisations in the Czech Republic, Slovakia, Croatia, and Slovenia“. Názory vyjádřené v této publikaci neodrážejí názory Evropské komise ani EACEA. Žádný z těchto aktérů za ně nenese odpovědnost. Za obsah odpovídá výhradně společnost Glopolis.

Vydala:

Glopolis, o. p. s., 2026

Botičská 1936/4, 128 00 Praha 2, Česká republika https://glopolis.org/
IČ: 271 44 569, DIČ: CZ 271 44 569, zapsána pod spisovou značkou O 326 vedenou u rejstříkového soudu v Praze.

Editor: Tereza Majerová ve spolupráci s Bernardetou Bučokovou a Janou Miléřovou
Jazyková korekce: Ondřej Sýkora
Datum vydání: 30. dubna 2026

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or EACEA. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

OBSAH

1. Shrnutí **4**

Rozsah, metodika a analytický rámec 6

Vysvětlení bodového hodnocení **6**

Rámec ukazatelů 8

Srovnávací tabulka států – Stav občanského prostoru v roce 2025 9

2. Občanský prostor jako základní kámen evropské demokracie **10**

3. Společné rysy, tlaky a rozdílné trendy **12**

Regulatorní prostředí 13

Přístup k financování 14

Participace a konzultace při tvorbě veřejných politik 16

Bezpečné prostředí pro činnost 17

Kapacity a odolnost občanské společnosti 18

4. Trendy a vzorce: rozdílný lokální kontext **20**

Specifické podmínky občanského prostoru v jednotlivých zemích 20

Česko 20

Slovensko 22

Slovinsko 23

Chorvatsko 24

5. Co funguje v praxi: osvědčené postupy a podpůrné faktory **24**

6. Výzva k podpoře, ochraně a posílení občanského prostoru **27**

Doporučení založená na národních zjištěních ve světle rámce Strategie EU pro občanskou společnost **27**

Doporučení pro jednotlivé země 29

1. Shrnutí

Organizace občanské společnosti zapojené do projektu v České republice, na Slovensku, ve Slovinsku a v Chorvatsku sledovaly stav občanského prostoru a identifikovaly podmínky, které posilují – nebo oslabují – roli občanské společnosti v demokracii. Na základě čtyř národních monitorovacích zpráv pokrývajících období od října 2024 do srpna 2025, doplněných o klíčové události zaznamenané na počátku roku 2026, se analýza zaměřuje na pět vzájemně propojených oblastí: regulatorní prostředí, přístup k financování, participaci a konzultace při tvorbě politik, bezpečné prostředí, kapacity a odolnost organizací.

Tato zpráva zkoumá podmínky, které formují a umožňují fungování občanského prostoru. Občanský prostor zahrnuje podmínky, jež lidem a organizacím umožňují svobodně se sdružovat, vyjadřovat své názory, účastnit se veřejného života a spolupracovat se státem. Sledování těchto podmínek pomáhá identifikovat, kde demokratické systémy oslabují a kde je třeba přijmout opatření. Jde proto o klíčový faktor, který ukazuje, jak demokracie funguje v praxi. Pokud občanský prostor funguje dobře, umožňuje lidem a organizacím přinášet odborné znalosti, upozorňovat na problémy a podílet se na jejich řešení. Tím vytváří nezbytnou infrastrukturu důvěry, na níž demokratické společnosti stojí.

Zjištění ukazují na zřetelný regionální vzorec: občanský prostor zůstává formálně otevřený, avšak v praxi podmínky pro fungování občanské společnosti slábnou, stávají se křehčími a v některých případech i otevřeně nepřátelskými. Přímé zákazy přitom jen zřídka představují výchozí bod. Častěji jsou až závěrečnou fází delšího procesu, v němž je občanský prostor postupně oslabován administrativní zátěží, nestabilním financováním, politickým tlakem a nepřátelskými veřejnými narativy utvářenými politickou rétorikou a dezinformacemi.

V celém regionu vynikají tři hlavní trendy:

- **Slabá participace na rozhodování**
  Konzultační mechanismy sice obvykle existují, jen zřídka však vytvářejí podmínky pro inkluzivní a dobře informovanou tvorbu politik nebo zajišťují, že se podněty skutečně promítnou do konečných rozhodnutí.

- **Rostoucí politický a společenský tlak**
  Organizace působící v oblasti lidských práv, demokracie, ochrany životního prostředí či inkluze čelí stále častěji nepřátelské rétorice, pomlouvačným kampaním a útokům na svou pověst.

- **Nestabilní a krátkodobé financování**
  Administrativní zátěž, tlak na omezování veřejné podpory a omezený přístup k dlouhodobému financování oslabují udržitelnost organizací, jejich schopnost plánovat i vést nezávislou advokační činnost.

Tyto trendy jsou úzce propojené a vzájemně se posilují: slabá participace omezuje vliv občanské společnosti na rozhodování, což usnadňuje uplatňování politického tlaku i její delegitimizaci ve veřejném prostoru, zatímco nejisté financování dále oslabuje schopnost organizací reagovat, komunikovat a udržet si podporu veřejnosti.

Co se změnilo na počátku roku 2026:

Vývoj na počátku roku 2026 potvrzuje širší trend zúžení občanského prostoru v celé Evropě, který se nyní stále častěji projevuje přímějšími a politicky motivovanými formami tlaku. To, co dříve představovalo postupné a strukturální oslabování, se stává zřetelnějším a cílenějším, což tlačí občanskou společnost do defenzivní pozice – více se soustředí na ochranu svého prostoru, reakci na tlak a udržení základních funkcí než na prosazování vlastní agendy.

Tento posun je patrný v celém regionu a obzvlášť výrazný na Slovensku, kde se kombinuje přijetí legislativních opatření zaměřených na občanskou společnost, zesílený administrativní tlak a otevřeně nepřátelská politická rétorika. V České republice přinesl prudký povolební vývoj podobné vzorce, včetně pokusů o stigmatizaci občanské společnosti a podkopávání její legitimity.

Zároveň občanská společnost v celém regionu nadále prokazuje odolnost prostřednictvím sítí, budování koalic, strategické komunikace, advokační činnosti a mobilizace veřejnosti. **Samotná odolnost však nestačí.** Nemůže nahradit příznivé prostředí, stabilní podporu ani smysluplné uznání občanské společnosti jako legitimního demokratického aktéra.

Prioritní doporučení

Zjištění z průzkumu zdůrazňují klíčové potřeby z pohledu občanské společnosti a jsou v souladu s prioritami stanovenými ve Strategii EU pro občanskou společnost připravené Evropskou komisí: smysluplná participace, otevřené a bezpečné podpůrné prostředí a udržitelné financování.

To vyžaduje:

- **Zajištění skutečného dopadu participace**
  Participace by měla být pevně zakotvena v národních procesech tvorby politik v souladu s deseti zásadami dialogu s občanskou společností, stanovenými ve

Strategii EU pro občanskou společnost. Konzultace by měly probíhat včas, transparentně a inkluzivně a měly by zahrnovat jasné vyhodnocení toho, zda se podněty občanské společnosti skutečně promítají do konečných rozhodnutí.

- **Reakci na včasné varovné signály omezování občanského prostoru**
  Je třeba věnovat větší pozornost varovným signálům, jako jsou stigmatizující narativy politiků, zrychlené legislativní postupy, tzv. legislativní přílepky, obcházení konzultačních procesů a právní šikana. To vše by mělo být kombinováno s důraznějším monitorováním a prosazováním ze strany EU, včetně účinné implementace právních předpisů EU týkajících se SLAPP (strategických žalob proti účasti veřejnosti, které jsou zneužívány k zastrašování a umlčování kritiků, novinářů a organizací občanské společnosti).
- **Uznání občanského prostoru jako klíčové součásti právního státu a zajištění jeho financování**
  Posílení vazby mezi občanským prostorem a podmíněností dodržování zásad právního státu, při současném zajištění adekvátního financování jak ze strany EU, tak na vnitrostátní úrovni. To zahrnuje snížení administrativní zátěže a podporu dlouhodobého a stabilního financování, včetně financování spolupráce, sítí a odolnosti.

Rozsah, metodika a analytický rámec

Občanský prostor v sledovaných zemích zůstává formálně otevřený, čelí však řadě strukturálních i nově se objevujících výzev. Patří mezi ně nestabilní a krátkodobé veřejné financování, omezené a nerovnoměrné příležitosti k účasti na tvorbě politik a rostoucí tlak na organizace věnující se advokační či kontrolní činnosti. Občanská společnost v těchto zemích zároveň nadále hraje zásadní roli při poskytování služeb, posilování sociální soudržnosti a přispívání k demokratické odolnosti.

Tato zpráva si klade za cíl nabídnout, na základě analýzy regulačních rámců i reálných podmínek, fundované porozumění tomu, jak občanský prostor funguje v praxi. Identifikuje společné vzorce napříč zeměmi, zdůrazňuje klíčová rizika i podpůrné faktory a formuluje doporučení, která mají zajistit, aby byl občanský prostor nejen chráněn v principu, ale také účinně využíván v každodenní správě věcí veřejných.

Vysvětlení bodového hodnocení

Ukazatele v tabulce jsou hodnoceny na pětibodové škále:

- **1 – Nejvyšší standard**
  Neexistují žádné významné hrozby, překážky nebo nedostatky. Během

sledovaného období byly provedeny pozitivní změny, které situaci výrazně zlepšily nebo odstranily předcházející nedostatky.

- **2 – Není plně uspokojivý**
  Existují menší hrozby nebo slabé stránky, které jsou pojmenovány, lze je snadno odstranit a hledá se řešení. Pozitivní změny již probíhají a očekává se, že budou více či méně hladce přijaty nebo realizovány.

- **3 – Stav vyžaduje pozornost**
  Existují zde netriviální nedostatky a stát i další zainteresované strany mají potíže s hledáním řešení. Hrozí zhoršení, které lze jen obtížně napravit.

- **4 – Problematický stav**
  Existují významné strukturální nedostatky a jejich zhoršování ohrožuje základní pilíře fungování občanského prostoru, právního státu a širšího demokratického prostoru. V procesu přípravy nebo schvalování jsou návrhy, které mají potenciál výrazně zhoršit nebo oslabit občanský prostor.

- **5 – Závažné nedostatky**
  Existují významné strukturální nedostatky, jejichž zhoršení bezprostředně ohrožuje základní principy demokracie a zmenšuje občanský prostor. Pokud nedojde k jejich okamžité nápravě, hrozí dlouhodobé a obtížně napravitelné podkopání podmínek.

Každá oblast byla hodnocena na základě 17 ukazatelů. Rámec vychází z mezinárodně uznávaných definic (Agentury EU pro základní práva, OECD a OSN) a z aplikovaných nástrojů, jako je index udržitelnosti organizací občanské společnosti USAID či CSO Meter.

Sběr dat kombinoval analýzu legislativy, politik, statistických dat a existujících studií s panelovými diskusemi odborníků a konzultacemi s aktéry občanské společnosti. Odborníci hodnotili jednotlivé ukazatele na škále od 1 do 5, opřené o popisné důkazy, a následně své hodnocení diskutovali v moderované debatě s možností jeho úpravy. Nižší hodnoty přitom znamenají příznivější podmínky. Součástí hodnocení byla i identifikace klíčových pozitivních a negativních trendů. Výsledné skóre slouží jako orientační nástroj pro mezistátní srovnání, nikoli jako statistický index. Kombinace formální analýzy a expertního posouzení umožnila zachytit dynamiku a kontextová specifika, která by samotná kvantitativní data postihnout nemohla.

Rámec ukazatelů

Oblast monitorování	Ukazatel (zkrácený)
Regulatorní prostředí	Zda mohou jednotlivci svobodně zakládat organizace občanské společnosti, vstupovat do nich a působit v nich; zda jsou registrační postupy jednoduché a přístupné; zda je se všemi organizacemi zacházeno rovnocenně; a zda jsou účinně zaručena a chráněna základní práva, včetně svobody shromažďování a projevu.
Přístup k financování	Zda mají organizace občanské společnosti volný přístup k finančním a materiálním zdrojům z domácích i zahraničních zdrojů a mohou s nimi volně nakládat; zda je s finančními prostředky nakládáno rovnocenně bez ohledu na jejich původ; zda stát podporuje soukromé dárcovství; zda jsou veřejné finanční prostředky dostupné prostřednictvím transparentních a objektivních postupů; a zda jsou přidělovány v dostatečné míře a s určitou mírou předvídatelnosti.
Participace a konzultace při tvorbě veřejných politik	Zda orgány zajišťují smysluplnou účast veřejnosti a organizací občanské společnosti na rozhodování; zda je tato účast pravidelná, otevřená a účinná napříč politickými procesy; zda se organizace občanské společnosti mohou zapojovat bez diskriminace a mají přístup k relevantním informacím; a zda institucionální rámce podporují spolupráci, včetně existujících strategií a transparentních konzultačních mechanismů.
Bezpečné prostředí pro činnost	Zda v občanské společnosti existují mechanismy včasného varování a koordinované reakce na hrozby, včetně schopnosti projevovat solidaritu a veřejně reagovat na útoky.
Kapacity a odolnost občanské společnosti	Zda mají organizace občanské společnosti kapacitu zapojit se do veřejné debaty a čelit dezinformacím; zda jsou zapojeny do sítí a mezisektorových partnerství, která jim poskytují podporu a ochranu; zda dokážou mobilizovat podporu veřejnosti a médií; a zda mají v případě útoků přístup k dostupné nebo bezplatné právní pomoci.

Srovnávací tabulka států – Stav občanského prostoru v roce 2025

Oblast hodnocení	Česká republika	Slovensko	Slovinsko	Chorvatsko
Regulatorní prostředí	**1.3** Svoboda sdružování a shromažďování je stabilní, problémem zůstává nejednotná administrativní praxe.	**4.2** Výrazné zhoršení v důsledku restriktivních zákonů a extrémní administrativní zátěže.	**2.5** Standardy jsou plněny, avšak odvětví stále čelí legislativním pozůstatkům z minulosti.	**2.5** Právní rámec je solidní, ale čelí tlaku v důsledku vysoké politické polarizace.
Přístup k financování	**1.7** Silná soukromá podpora vyvažuje administrativní složitost státních dotačních programů.	**3.9** Výrazný pokles dostupnosti veřejného financování a cílená diskriminace témat týkajících se lidských práv.	**2.4** Objem financování roste, ale směřuje spíše do služeb než do advokačních aktivit.	**2.7** Finanční nejistota a nadměrná závislost sektoru na krátkodobém projektovém financování.
Participace a konzultace při tvorbě veřejných politik	**3.6** Zapojení veřejnosti je často formální, chybí mechanismy pro skutečně smysluplný vliv.	**4.5** Systémové vyloučení kritických hlasů a ignorování odborných znalostí občanských organizací při tvorbě politik.	**2.9** Příležitosti k zapojení existují, ale účinnost a otevřenost konzultací se v praxi liší.	**3.3** Uzavřenost institucí činí z participace jednu z nejslabších oblastí v zemi.
Bezpečné prostředí pro činnost	**2.9** Chybí ochrana před SLAPP žalobami, objevují se útoky na organizace zabývající se citlivými tématy.	**4.1** Nepřátelské prostředí podněcované agresivní politickou rétorikou a dezinformačními kampaněmi.	**2.2** Bezpečné prostředí pro svobodné vyjadřování bez systematických útoků na aktivisty.	**2.7** Rostoucí nacionalistický diskurs a verbální útoky mají negativní dopad na pocit bezpečí.

Kapacity a odolnost občanské společnosti	**2.6** Kooperační sítě fungují a organizace jsou schopné, ale čelí únavě a dezinformacím.	**3.0** Navzdory vnějšímu tlaku roste vnitřní solidarita a schopnost kolektivně bránit sektor.	**2.5** Sektor vykazuje silnou vnitřní soudržnost a schopnost koordinovat reakce na hrozby.	**2.9** Organizace jsou odolné, ale vyčerpané administrativním a politickým tlakem.

Srovnávací výsledky poukazují na značné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi. Slovensko vykazuje nejvýraznější zhoršení v několika oblastech, zatímco Česko a Slovinsko si vedou relativně lépe, i když se i zde objevují nové slabiny. Ve všech zemích se participace jeví jako nejslabší dimenze.

2. Občanský prostor jako základní kámen evropské demokracie

Otevřený občanský prostor vytváří podmínky pro rozmanitou a odolnou občanskou společnost. Podporuje pluralitu hlasů a perspektiv, což občanskému sektoru umožňuje lépe reagovat na složité společenské výzvy a potřeby. Díky odborným znalostem, poskytování služeb i své nezávislé kontrolní roli přispívá k posilování demokratického vládnutí a zkvalitňování veřejných politik. Zároveň umožňuje, aby ve veřejném životě zaznívaly hlasy různých skupin, včetně těch, které bývají často nedostatečně zastoupeny.

V celé Evropě se podmínky, v nichž občanská společnost působí, stávají stále náročnějšími. Organizace, zejména ty, které se zabývají lidskými právy, ochranou životního prostředí nebo demokratickou odpovědností, čelí rostoucímu politickému tlaku, nestabilnímu financování a zvyšujícím se regulačním požadavkům. Podle Agentury Evropské unie pro základní práva[1] mají tyto tlaky často podobný průběh. Začínají stále nepřátelštější politickou rétorikou a pomlouvačnými kampaněmi, které zpochybňují legitimitu aktérů občanské společnosti. Často na to navazují snahy o omezení nebo destabilizaci přístupu k financování, které jsou dále posíleny novými legislativními požadavky a administrativní zátěží, jež kladou na organizace další tlak.

V řadě zemí se nepřátelské narativy dostaly do politického mainstreamu a byly doprovázeny konkrétními opatřeními. Například na Slovensku se návrh zákona snažil označit určité organizace občanské společnosti jako *„lobbisty“* nebo *„organizace se zahraniční podporou“*, čímž přispíval ke stigmatizujícímu prostředí. V Chorvatsku političtí

[1] https://fra.europa.eu/en/news/2026/rising-pressure-civic-space-threatens-european-democracy

aktéři používali označení *„neziskové organizace financované ze zahraničí“* v pejorativním smyslu, čímž posilovali nedůvěru a odrazovali od soukromého dárcovství.

Tyto události vedly k tomu, že se na úrovni EU věnuje stále větší pozornost podmínkám, v nichž občanská společnost působí, a rizikům spojeným s jejich zhoršováním. Jak zdůrazňuje **Strategie Evropské unie pro občanskou společnost**:

„Otevřený občanský prostor se živou občanskou společností je jádrem našich demokracií. Občanská společnost hraje v našich společnostech zásadní roli – přispívá k tvorbě politik, spolupracuje s veřejnými institucemi na jejich provádění, poskytuje sociální a komunitní podporu a služby, zvyšuje povědomí o důležitých společenských otázkách a zastupuje různé skupiny, včetně těch v zranitelném postavení.“[2]

Ve strategii přijaté na konci roku 2025 Evropská komise vytvořila první komplexní politický rámec EU, který se systematicky zaměřuje na roli a podmínky fungování organizací občanské společnosti.

Strategie je strukturována kolem tří širších cílů:

- **posílení smysluplné participace občanské společnosti na tvorbě politik,**
- **zajištění otevřeného, bezpečného a podpůrného prostředí pro její fungování,**
- **podpora adekvátního, udržitelného a transparentního financování.**

Tímto způsobem výslovně propojuje fungování občanského prostoru s rámcem základních hodnot Unie, včetně článku 2 Smlouvy o Evropské unii a Listiny základních práv.

Ačkoli byl přístup k monitorování v rámci projektu PROSECO vyvinut nezávisle, zaměřuje se na stejné klíčové dimenze, které zdůrazňuje i Strategie EU pro občanskou společnost. Prostřednictvím analýzy pěti oblastí projekt poskytuje empiricky podložené poznatky o tom, jak se příznivé podmínky pro občanskou společnost promítají do praxe. Srovnávací data z národních monitorovacích zpráv tak přispívají k lepšímu pochopení toho, jak se principy formulované v evropské strategii odrážejí ve vývoji na národní úrovni.

V rámci hodnocení projektu se participace ukázala jako nejslabší dimenze napříč všemi sledovanými oblastmi, což poukazuje na přetrvávající nedostatky v zapojení občanské společnosti do tvorby politik v celém regionu. Strategie EU pro občanskou společnost na tento problém reaguje mimo jiné formulací deseti zásad pro dialog s občanskou společností, které převádějí obecné závazky do konkrétních standardů smysluplné účasti.

[2] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52025DC0790

Tyto zásady vymezují klíčové podmínky pro účinnou a inkluzivní participaci:

10 hlavních zásad pro dialog s občanskou společností

(podle Strategie EU pro občanskou společnost, zkráceno)

1. **Partnerství:** Občanská společnost by měla být zapojena jako rovnocenný partner do utváření agend, priorit a výsledků.
2. **Komplexnost:** Účast by měla probíhat napříč všemi fázemi tvorby politik.
3. **Předvídatelnost a pravidelnost:** Dialog by měl být strukturovaný, pravidelný a měl by poskytovat dostatek času pro zapojení a podávání podnětů.
4. **Transparentnost:** Měly by být poskytovány jasné informace o procesech, časových harmonogramech a kritériích, spolu s přístupem k relevantním dokumentům.
5. **Zastoupení:** Účastníci by měli být vybíráni na základě nezávislosti, legitimity, odbornosti a respektování hodnot EU.
6. **Inkluzivita:** Dialog by měl zahrnovat různorodé spektrum organizací, včetně nedostatečně zastoupených a marginalizovaných skupin.
7. **Přístupnost:** Procesy by měly odstraňovat překážky a umožňovat plnohodnotnou účast, a to jak online, tak offline.
8. **Odpovědnost:** Zpětná vazba by měla ukazovat, jak podněty přispěly k výsledkům veřejných politik.
9. **Zdroje:** Finanční a logistická podpora by měla umožnit účast, zejména aktérům na lokální úrovni.
10. **Bezpečnost:** Účast by měla být zajištěna a chráněna, včetně ochrany osobních údajů a důvěrnosti.

3. Společné rysy, tlaky a rozdílné trendy

Ve všech analyzovaných zemích zůstal občanský prostor v roce 2025 formálně otevřený, v praxi se však jeho fungování stále více omezovalo. Organizace občanské společnosti nepůsobily primárně pod tlakem přímých právních omezení, ale spíše v prostředí formovaném rostoucí administrativní zátěží, nestabilním financováním, politickou polarizací a vyhrocenými veřejnými debatami.

Tato kapitola se zaměřuje na uvedenou dynamiku v pěti klíčových oblastech: regulatorní prostředí, přístup k financování, participaci a konzultace při tvorbě veřejných politik, bezpečné prostředí pro činnost, kapacity a odolnost organizací. Napříč těmito oblastmi se opakují společné rysy: právní rámce sice obecně zaručují základní práva, jejich uplatňování je však nerovnoměrné a stále více ovlivněné politickou dynamikou.

Participace se ve všech zemích ukazuje jako nejslabší dimenze, zatímco financování zůstává strukturálně nestabilní a převážně krátkodobé. Občanská společnost zároveň čelí rostoucímu tlaku v podobě nepřátelských narativů, dezinformací a útoků na svou pověst, často při omezené institucionální ochraně.

V souhrnu tato zjištění poukazují na širší posun: **občanský prostor je omezován méně formálními pravidly než podmínkami, které určují, jak tato pravidla fungují v praxi.**

Regulatorní prostředí

Hodnocené dílčí ukazatele: *svoboda sdružování, rovné zacházení státu s organizacemi občanské společnosti, svoboda pokojného shromažďování a svoboda projevu.*

Právní rámec v monitorovaném regionu i nadále formálně zaručuje základní svobody relevantní pro občanskou společnost, včetně práva sdružovat se, shromažďovat se a veřejně vyjadřovat názory. Možnost založení organizace zůstává obecně dostupné, zejména pro sdružení, ačkoli formálnější právní struktury, jako jsou nadace, čelí vyšším administrativním překážkám.

Klíčovou výzvou v celém regionu není absence formálních práv, ale prohlubující se rozdíl mezi právním rámcem a jeho uplatňováním v praxi. Zatímco Slovinsko si udržuje relativní procesní stabilitu, v ostatních zemích se situace rychle zhoršuje. V době finalizace národních zpráv (podzim 2025) se Česká republika jevila jako stabilní prostředí. Po říjnových volbách v roce 2025 a nástupu nové pravicově populistické vlády však česká občanská společnost od počátku roku 2026 čelí výraznému a systémovému tlaku, který zásadně proměnil dosavadní podmínky. Na Slovensku a v Chorvatsku organizace nadále čelí dlouhodobému politickému tlaku, stigmatizující rétorice a selektivní administrativní pozornosti, která aktivně odrazuje od občanského zapojení.

Svoboda shromažďování je obecně respektována a protesty a veřejná shromáždění se konají bez systémového zákazu. Správní požadavky a policejní postupy však začaly vytvářet nerovné podmínky pro politicky citlivá témata. Tento trend je nejvýraznější v Chorvatsku a občas ve Slovinsku, kde jsou některé policejní praktiky vnímány jako zastrašující nebo nepřiměřeně omezující.

Podobný vzorec „měkké eroze“ se projevuje i v oblasti svobody projevu. Přestože právní ochrana formálně přetrvává, aktéři občanské společnosti i novináři čelí rostoucím nepřímým tlakům. Patří mezi ně nárůst žalob typu SLAPP (strategických žalob proti účasti veřejnosti), žalob pro pomluvu a agresivní politické rétoriky, zejména v Chorvatsku a na Slovensku. Naopak Slovinsko přijalo na počátku roku 2026 pozitivní kroky, když posílilo

ochranu whistleblowerů a zavedlo opatření proti SLAPP; jejich praktická účinnost se však teprve ukáže.

Závěr:

Zatímco regulační rámce zůstávají formálně příznivé, podmínky fungování organizací jsou stále více narušovány politickou dynamikou a administrativním tlakem. Slovensko zůstává nejkritičtějším případem, kde se nepřátelský přístup vůči tomuto sektoru stal systémovým. To se jasně projevilo v legislativním pokusu z let 2024–2025 zavést označení „zahraniční podpory" pro organizace občanské společnosti – kroku, který byl sice na konci roku 2025 zrušen Ústavním soudem, ale zanechal trvalý odrazující účinek a oslabil pocit bezpečí v tomto sektoru.

Česká republika se na počátku roku 2026 stala novým ohniskem obav. Přestože data z národní zprávy naznačovala stabilitu, povolební vývoj pod vedením nové vlády ukazuje, jak rychle se může dříve stabilní prostředí zúžit pod tlakem omezujících opatření a politického tlaku. V Chorvatsku je prostředí formováno „latentní krizí" a strategickým vakuem způsobeným absencí národní strategie, zatímco Slovinsko zůstává jedinou zemí s relativní stabilitou. Region tak dnes představuje kontinuum – od procesní stability ve Slovinsku, přes rychlou a náhlou erozi v České republice a Chorvatsku, až po aktivní, státem řízené nepřátelství na Slovensku, kde je legislativa stále častěji využívána jako nástroj politické kontroly, nikoli jako ochrana občanských práv.

Přístup k financování

Hodnocené dílčí ukazatele: *přístup k domácímu a zahraničnímu financování, daňové zacházení, soukromé dary, veřejné financování a víceletá podpora*

Organizace občanské společnosti mají formálně přístup k financování z domácích i zahraničních zdrojů bez větších právních omezení. Klíčovou výzvou není samotný přístup, ale stabilita, předvídatelnost a struktura financování.

Zatímco Slovinsko i nadále těží z relativně stabilního modelu financování, jiné země v regionu zažívají hluboké otřesy. V době dokončení národní zprávy vykazovalo Česko podobně stabilní a diverzifikovanou strukturu financování. Tato situace se však od začátku roku 2026 rychle změnila. Po nástupu nové pravicově populistické vlády zahájil stát významné rozpočtové škrty. Hlavním příkladem je cílené odebrání financování občanským organizacím zabývajícím se životním prostředím a lidskými právy: podle Civic

Space Watch (2026)[3] zavedl nový státní rozpočet drastické škrty v grantových programech napříč několika ministerstvy, přičemž přibližně jedna třetina financování byla odebrána programům environmentálního vzdělávání a ochrany, zatímco vláda současně přistoupila k zastavení financování organizací zabývajících se environmentální spravedlností, které obvinila z „blokování rozvoje a investic“. To donutilo mnoho organizací spoléhat se na rychle se zmenšující soukromé rezervy.

Na Slovensku se prostředí pro financování stalo otevřeně nepřátelským. Vláda systematicky ruší dotační programy na Ministerstvu spravedlnosti a Ministerstvu kultury. Tuto nestabilitu ještě zhoršují pokračující legislativní hrozby pro systém 2% daňového přídělu – který je pro slovenské občanské organizace zásadním zdrojem financování – včetně pokusů přesměrovat část individuálních daňových přídělů od občanských organizací, jak dokumentuje ECNL.[4] V Chorvatsku zůstávají organizace silně závislé na financování z EU, zatímco domácí mechanismy financování jsou často krátkodobé, nejednotné nebo vnímané jako politicky ovlivněné.

Krátkodobé projektové financování zůstává v celém regionu dominantním modelem. To podkopává udržitelnost organizací a přispívá k vysoké fluktuaci zaměstnanců. Problém je obzvláště akutní v situacích, kdy zpoždění ve veřejných výzvách a nepředvídatelnost cyklů státních grantů – dále zhoršená nedávnými revizemi rozpočtů v celém regionu – uvrhly mnoho organizací občanské společnosti na několik měsíců do finanční nejistoty. Důkazy z odvětví občanské společnosti naznačují, že administrativní a reportingové požadavky dosáhly bodu zlomu, přičemž menší organizace jsou nuceny vynakládat stále více prostředků na dodržování předpisů než na své hlavní poslání.[5]

Závěr:

Prostředí financování občanské společnosti se pro mnoho aktérů posunulo od „administrativně náročného“ k „existenčně ohrožujícímu“. Slovensko a nyní i Česko (od počátku roku 2026) představují nejznepokojivější případy, kde stát aktivně využívá „moc peněženky“ k umlčování kritických hlasů a marginalizaci konkrétních agend, jako je ochrana životního prostředí a lidská práva. V Chorvatsku přetrvává krize spočívající v zanedbávání a nadměrné závislosti na fondech EU, zatímco jediné Slovinsko si zachovává relativně příznivé prostředí. V regionu je patrný jasný trend: odebrání státního financování není neutrálním fiskálním opatřením, ale cílenou politickou strategií, jejímž cílem je podkopat nezávislost sektoru organizací občanské společnosti.

---

[3] https://civicspacewatch.eu/alert/czech-republic-civic-space-under-pressure-from-funding-cuts-and-policy-shifts-by-the-new-right-wing-government/

[4] https://ecnl.org/news/slovakia-civil-society-under-threat

[5] https://visegradinsight.eu/strengthening-csos-for-democratic-resilience-in-central-europe/

Participace a konzultace při tvorbě veřejných politik

Hodnocené dílčí ukazatele: *právo na účast, otevřenost a kvalita účasti, institucionální rámce pro spolupráci*

Aby byla účast považována za smysluplnou, musí přesahovat pouhé sdílení informací a směřovat k opravdovému partnerství a společnému vytváření. To vyžaduje včasný přístup k informacím, inkluzivitu a transparentní proces vyřizování zpětné vazby. Údaje z národních zpráv z roku 2025 a následný vývoj na počátku roku 2026 však ukazují, že participace je nejhůře hodnocenou oblastí ve všech sledovaných dimenzích. Zůstává nejkřehčím aspektem občanského prostoru v regionu a posouvá se od stavu procedurální slabosti k aktivní marginalizaci.

Národní zprávy z roku 2025 zjistily, že ačkoli ve všech sledovaných zemích existují formální mechanismy (jako jsou poradní orgány), jejich dopad na výsledky politiky zůstává strukturálně omezený. V České republice a Chorvatsku byla participace podporována zavedenými rámci, ale často zůstávala čistě procedurální záležitostí. Zapojení v České republice záviselo do značné míry na uvážení jednotlivých ministerstev, jelikož pokyny zůstávaly nezávazné. Podobně v Chorvatsku poklesl politický význam Rady pro rozvoj občanské společnosti (*Savjet za razvoj civilnoga društva*), přičemž konzultace byly často vnímány jako formalita k zajištění souladu s pravidly EU. Slovinsko si udrželo relativně rozvinutý rámec, ale potýkalo se s krátkými lhůtami pro konzultace, zatímco slovenské zprávy varovaly před zmenšujícím se prostorem a poklesem pravidelnosti zapojení do klíčových legislativních procesů.

Od začátku roku 2026 se občanský prostor pro smysluplné konzultace výrazně zúžil. Tento úpadek je poháněn agresivní politickou rétorikou, která označuje nezávislé odborníky z organizací občanské společnosti za ideologicky zaujaté nebo motivované „skrytými úmysly“. Toto označování slouží jako záminka k obcházení standardních legislativních postupů, čímž se účast redukuje na „brzdící formalitu“, které chybí skutečný odborný dialog. Ficova vláda provedla změny ve vedení Úřadu komisaře, přičemž nový komisař nemá žádné zkušenosti s prací s občanskou společností, a organizace občanské společnosti vyjádřily nespokojenost s přijatými opatřeními. Open Government Partnership[6] a zpráva BTI z roku 2026[7] popisují, že ministr životního prostředí provedl nejrozsáhlejší čistky během Ficovy vlády, kdy bylo 50 odborníků nahrazeno nekvalifikovanými členy vládních stran.

---

[6] https://www.opengovpartnership.org/documents/slovak-republic-action-plan-review-2024-2026/

[7] https://bti-project.org/en/reports/country-report/SVK

Závěr:

Již v roce 2025 byla participace napříč všemi sledovanými oblastmi hodnocena jako nejslabší dimenze, přestože byla vnímána jako oblast s velkým, dosud nevyužitým potenciálem. V roce 2026 se však posunula ze strukturálně slabé oblasti k přímému cíli marginalizace, což odráží promyšlenou politickou strategii oslabování nezávislé kontroly. Na Slovensku a v České republice stát uplatňuje „kontrolu nad procesem" – prostřednictvím zrychlených postupů a personálních čistek – s cílem eliminovat odbornou opozici. Tento regionální trend je znepokojivý: omezování participace není jen otázkou administrativní neefektivity, ale představuje krok k oslabování demokratické odpovědnosti. Bez závazných standardů přestává být participace demokratickým nástrojem a stává se prázdnou formalitou, využívanou pouze tehdy, když je to politicky výhodné.

Bezpečné prostředí pro činnost

Hodnocené dílčí ukazatele: *mechanismus včasného varování a solidarity, ochrana před hrozbami, obtěžováním a násilím*

Místo přímého útlaku čelí organizace občanské společnosti v regionu stále sofistikovanějším nepřímým tlakům. Patří mezi ně systematické verbální útoky, dezinformační kampaně a případy cíleného obtěžování na internetu. Jádrem problému zůstává vytváření politických narativů, které naznačují, že mezinárodní financování organizací občanské společnosti může být spojeno s agendami, které jsou v rozporu s národními zájmy.
Podle národních zpráv z roku 2025 byla situace v České republice a Slovinsku zpočátku hodnocena jako relativně stabilní, podporovaná vnitrosektorovou solidaritou a neformálními mechanismy včasného varování. Již tehdy však byly reakce státu na online obtěžování a strategické žaloby proti účasti veřejnosti (SLAPP) identifikovány jako oblasti vyžadující zlepšení. Zatímco Slovinsko zavedlo právní předpisy na ochranu oznamovatelů, praktický přístup k právní pomoci zůstal nerovnoměrný. V České republice zůstávala transpozice směrnice proti SLAPP po většinu roku 2025 v nedohlednu, což organizace vystavovalo potenciálnímu riziku soudních sporů. Na počátku roku 2026 byl zaznamenán určitý pokrok, když vláda schválila návrh zákona transponujícího směrnici EU proti SLAPP, který směřuje do parlamentu. Ačkoli to představuje důležitý krok k posílení ochrany, jeho praktický dopad zůstává nejistý. V době psaní této zprávy jsou účinné záruky stále omezené, protože organizace i nadále čelí právním, finančním a reputačním břemenům, aniž by měly přístup k postupům pro rychlé zamítnutí žalob.

Naproti tomu Chorvatsko a Slovensko již v roce 2025 zaznamenaly ztížené podmínky, které se vyznačovaly stigmatizací a propojením politické rétoriky s využíváním správních postupů za účasti státních institucí. Tyto tlaky v roce 2026 ještě více zesílily. Na Slovensku se vůči různým organizacím stále častěji uplatňují správní opatření, včetně důkladných finančních auditů a ministerských inspekcí, což často doprovází politická rétorika odkazující na „národní zájmy" a nárůst agresivních online kampaní. V Chorvatsku naznačuje přetrvávání těchto výzev, že ochrana proti SLAPP žalobám ještě není plně funkční, což vede k významnému vyčerpání zdrojů občanských aktérů zapojených do zdlouhavých právních sporů.

Vnímání účinnosti ochranných mechanismů v celém regionu zůstává v roce 2026 nízké, protože právní nástroje jsou pro mnoho organizací často obtížně dostupné a neformální sítě solidarity nemohou plně nahradit institucionalizovanou státní ochranu demokratických aktérů.[8]

Závěr:

Bezpečný prostor pro občanskou společnost v regionu vykazoval v roce 2025 smíšený obraz. Zatímco Česká republika a Slovinsko stále těžily z relativně stabilního prostředí, opřeného o solidaritu uvnitř sektoru a neformální mechanismy včasného varování, v Chorvatsku a na Slovensku byly již patrné výraznější tlaky, včetně stigmatizace a politicky motivovaného dohledu. Zároveň se ve všech zemích projevovaly mezery v ochraně, zejména při řešení online obtěžování a žalob typu SLAPP.

V roce 2026 se toto prostředí dále zúžilo, a to v důsledku zesílených nepřímých tlaků, včetně nepřátelských politických narativů, dezinformačních kampaní i cílených administrativních zásahů vůči organizacím napříč regionem. Řada organizací občanské společnosti se proto zaměřuje především na udržení svého fungování, což vyžaduje větší investice do právní ochrany a krizové komunikace. Bez silnějších institucionálních záruk hrozí, že se toto restriktivnější prostředí stane novým regionálním standardem.

Kapacity a odolnost občanské společnosti

Hodnocené dílčí ukazetele: *schopnost zapojit se do veřejné debaty, partnerství, mobilizace veřejnosti a médií, přístup k právní pomoci*

Dlouhodobá odolnost občanské společnosti v regionu zůstává křehká. Ačkoli organizace prokazují silnou schopnost přizpůsobit se tlaku, jejich udržitelnost je ohrožena politickými

8 https://www.amnesty.eu/news/submission-to-the-consultation-on-the-eu-civil-society-strategy-2026-2030/

útoky, dezinformacemi a strukturálními omezeními. Schopnost zapojit se do veřejné debaty a účinně prosazovat zájmy je nerovnoměrná, přičemž větší organizace těží z profesionální komunikace a přístupu k médiím, zatímco menší nebo dobrovolnické subjekty čelí omezením v oblasti viditelnosti a schopnosti čelit pomlouvačným kampaním. Organizace zabývající se polarizujícími tématy, jako jsou lidská práva nebo migrace, čelí dalším překážkám, včetně nedůvěry veřejnosti a hanlivých narativů, které oslabují jejich mobilizační úsilí.

Národní zprávy z roku 2025 ukázaly podobný vzorec v České republice a Slovinsku, kde relativně silné vnitřní kapacity koexistovaly s významnými strukturálními omezeními. V České republice organizace těží z funkčních sítí a solidních advokačních dovedností, ale kriticky jim chybí stabilní dlouhodobá podpora, včetně přístupu k cenově dostupné specializované právní pomoci a zdrojům pro strategickou komunikaci. Slovinsko vykazovalo silnou sektorovou solidaritu, která však čelila nízké mediální viditelnosti a obtížím při oslovování širší veřejnosti mimo hlavní město. Naproti tomu byly strukturální tlaky v roce 2025 výrazněji patrné v Chorvatsku a na Slovensku, přičemž chorvatský sektor trpěl finanční nejistotou a regionálními rozdíly, které vedly k vysoké fluktuaci zaměstnanců v menších organizacích. Na Slovensku již zhoršující se politické a legislativní klima omezovalo dlouhodobé plánování a ochotu veřejných institucí spolupracovat, což nutilo organizace k reaktivním strategiím namísto koncepčního rozvoje.

Rok 2026 přinesl zásadní zkoušku této odolnosti a odhalil, že ačkoli neformální partnerství umožňují přežití, nemohou nahradit institucionální stabilitu. Na Slovensku se odolnost v roce 2026 proměnila v boj proti „strategii vyhladovění“, kdy jsou občanské organizace systematicky odříznuty od dat a konzultací s odborníky, což vede ke kolapsu partnerství se státní správou, která v roce 2025 ještě vykazovala zbytky funkčnosti.[9] V Česku se v roce 2026 objevil nový fenomén – pokles mobilizace veřejnosti způsobený intenzivní polarizací a vládní rétorikou, kvůli nimž se firemní dárci a veřejnost zdráhají otevřeně se připojit nejen k otázkám lidských práv.[10] Ačkoli sítě a partnerství nadále hrají ústřední roli v udržení sektoru, v roce 2026 jsou podfinancovány a často se spoléhají spíše na neformální vztahy než na stabilní rámce. Přístup k právní pomoci zůstává roztříštěný, což zvyšuje zranitelnost organizací v době, kdy čelí nárůstu zneužívajících soudních sporů.

9 https://ecnl.org/news/shrinking-freedoms-steady-erosion-civic-space-and-freedom-assembly-slovakia

10 https://civic-forum.eu/members-corner/glopolis-czech-republic-the-new-government-wants-to-change-the-%EF%AC%81nancing-of-the-cso-more-than-140-organisations-unite-to-defend-civil-society

Závěr:

Odolnost občanské společnosti v roce 2026 není produktem zdravého demokratického prostředí, ale projevem krizového řízení a „sebeobrany" samotných organizací. Tato odolnost má však nutně své limity. V situaci, kdy stát v Česku a na Slovensku aktivně ruší partnerství s experty a ignoruje zneužívání soudních sporů, neformální sítě solidarity již nejsou dostatečné. Bez systémového přístupu k právní ochraně a stabilizace financování expertních kapacit existuje vážné riziko, že sektor v regionu ztratí schopnost fungovat jako nezávislý hlídací pes. Začátek roku 2026 ukazuje, že dlouhodobá udržitelnost občanského prostoru nemůže spočívat pouze na dobrovolnictví a vnitřním přesvědčení aktérů, zatímco jsou systematicky vystavováni politickému tlaku, finanční likvidaci a dezinformačním kampaním.

4. Trendy a vzorce: rozdílný lokální kontext

Zatímco předchozí kapitola nabídla srovnávací přehled klíčových ukazatelů napříč zeměmi, podrobnější pohled na národní kontexty odhaluje dynamiku, která za těmito trendy stojí. Vývoj zaznamenaný od dokončení národních zpráv navíc ukazuje, jak rychle se mohou podmínky proměnit a proč se některá původní zjištění dále vyvíjela.

Specifické podmínky občanského prostoru v jednotlivých zemích

Česko

Parlamentní volby v říjnu 2025 znamenaly pro občanskou společnost v Česku významný zlom. Andrej Babiš a jeho strana ANO volby vyhráli a vytvořili koaliční vládu s krajně pravicovou SPD a pravicově populistickou stranou Motoristé sobě, čímž v monitorovacím období projektu nahradili středopravicovou liberální vládu Petra Fialy. Tato změna vlády nebyla pouze posunem politické orientace – přímo změnila podmínky, za kterých organizace občanské společnosti fungují, a několik z nejvíce znepokojivých událostí zde dokumentovaných se odehrálo právě v důsledku nebo v přímé reakci na novou politickou konstelaci.

Přístup nové vlády k občanské společnosti byl jasný již od samého začátku jejího mandátu. Nejenže si zachovala svou předvolební rétoriku, ale i nadále veřejně označuje organizace občanské společnosti za „politické nevládní organizace". Babišův vládní

program[11] se výslovně zavazuje zavést povinnost pro organizace zabývající se politickou činností a přijímající zahraniční financování, aby tuto skutečnost transparentně zveřejňovaly.

V březnu 2026 unikl návrh zákona – jehož spoluautory byla Babišova poradkyně Natálie Vachatová a několik koaličních partnerů[12] – odhalil, jakou konkrétní podobu by tento závazek mohl mít. Návrh, inspirovaný ruskou legislativou o zahraničních agentech, by donutil organizace občanské společnosti s jakýmikoli zahraničními vazbami – včetně financování z EU – registrovat se ve státní databázi, zveřejňovat seznamy zaměstnanců, finanční toky a v případě nedodržení předpisů čelit pokutám až do výše 15 milionů Kč. Organizace občanské společnosti reagovaly rychle a koordinovaně, veřejně zpochybnily ústavní a právní základy návrhu a ten byl nakonec stažen z jednání. To však neznamená, že vláda upustila od svých záměrů. V době vypracování této zprávy nebyl oficiálně předložen žádný nový formální návrh, ale politický závazek, který za ním stojí, zůstává nezměněn.

Nutnost takové legislativy je v každém případě sporná. Česká občanská společnost již funguje v rámci jasných pravidel transparentnosti, jak dokládá nový zákon o regulaci lobbingu[13] přijatý předchozí Fialovou vládou a platný od července 2025, který vyžaduje, aby se organizace, které pravidelně komunikují s politiky a veřejnými činiteli o legislativních záležitostech, registrovali a plnili povinnosti v oblasti podávání zpráv.

Výrazným příkladem finančního zastrašování byl případ z dubna 2026, kdy vládní zmocněnec pro klimatickou politiku a Zelenou dohodu Filip Turek pohrozil odebráním dotace Ministerstva životního prostředí organizaci Hnutí DUHA[14] jako odvetu za plánovanou demonstraci. Místopředseda vlády Petr Macinka eskaloval rétoriku tím, že označil skupinu za „teroristickou organizaci“, což právní experti považovali za potenciálně žalovatelné.[15] Ačkoli byl grant nakonec udělen na základě standardního odborného posouzení, incident odhalil jasnou ochotu koaličních politiků využívat finanční sankce jako

[11] https://vlada.gov.cz/cz/vlada/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-224629/

[12] https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-kauzy-po-vzoru-ruska-babisova-poradkyne-sepsala-s-rajchlem-zakon-proti-neziskovkam-301146

[13] https://glopolis.org/publikace/nove-povinnosti-pro-lobbisty-prakticke-tipy-pro-nevladky-i-obcanske-iniciativy/

[14] https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-kauzy-turek-kvuli-demonstraci-chtel-ekologum-skrtnout-dotaci-dostanou-ji-303276

[15] https://zelenykruh.cz/vyhrozovani-ztratou-grantu-a-nalepkovani-terorismem-do-demokracie-nepatri/

politický nátlak a zároveň zdůraznil současnou odolnost administrativních procesů vůči takovým zásahům.

Slovensko

Slovensko zažilo nejzávažnější systémový tlak ze všech sledovaných zemí. Od návratu Roberta Fica k moci v roce 2023 se prostředí pro organizace občanské společnosti dramaticky zhoršilo. Jeho vláda a koaliční partneři systematicky využívali administrativní a legislativní nástroje k omezování nezávislé občanské společnosti,[16] zatímco Fico a vedoucí představitelé koalice normalizovali otevřeně nepřátelskou rétoriku namířenou proti organizacím občanské společnosti,[17] novinářům a kritikům vlády.

Nedávné legislativní změny – zejména zákon č. 109/2025 Sb., který organizacím občanské společnosti uložil rozsáhlé nové povinnosti – znamenaly pro organizace značnou administrativní zátěž a významně ovlivnily jejich schopnost účinně fungovat. Zákon vyžadoval, aby organizace občanské společnosti překračující stanovenou příjmovou hranici sestavovaly a zveřejňovaly podrobné záznamy o jednotlivých dárcích a výši jejich příspěvků, dále podrobil organizace občanské společnosti přijímající veřejné prostředky povinnostem v oblasti svobody informací, které byly dříve vyhrazeny veřejným orgánům, a obecně rozšířil požadavky na podávání zpráv. Tato opatření měla v souhrnu odrazující účinek na ochotu dárců podporovat občanskou společnost. V prosinci 2025 slovenský Ústavní soud shledal zákon č. 109/2025 Sb. za protiústavní v celém jeho rozsahu[18] a rozhodl, že požadavky na zveřejňování dárců nepřiměřeně porušují právo na soukromí, že ustanovení o svobodném přístupu k informacím ukládají nepřiměřenou zátěž organizacím soukromé povahy a že stanovené cíle – transparentnost a boj s trestnou činností – by mohly být dosaženy méně omezujícími prostředky, které již existovaly ve slovenském právu. Zároveň veřejná rétorika namířená proti organizacím, které dostávají mezinárodní financování, včetně podpory EU, přispěla k rostoucímu tlaku na jejich reputaci.

Tento vývoj odráží vzorec pozorovaný v jiných zemích, které zažívají demokratický úpadek: formální ústavní a právní rámce zůstávají nominálně nedotčené, ale Ficova vláda prokázala jasnou ochotu využívat legislativní, administrativní a rétorické nástroje k

16 https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-slovenska-vlada-naridila-plosne-kontroly-nevladnich-organizaci-299210

17 https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-stredni-evropa-ficovo-tazeni-proti-nevladkam-zname-to-z-normalizace-zni-z-post-bellum-247527

18 https://www.ustavnysud.sk/en/actual-information/actuality/-/asset_publisher/B99toBHZi1uA/content/z%C3%A1kon-ktor%C3%BD-novelizuje-pr%C3%A1vnu-%C3%BApravu-mimovl%C3%A1dnych-organiz%C3%A1ci%C3%AD-je-v-rozpore-s-%C3%BAstavou

systematickému narušování prostoru, v němž může působit nezávislá občanská společnost. Ta navzdory těmto tlakům prokázala pozoruhodnou odolnost. Organizace hlásí silnější spolupráci v rámci sektoru a rozsáhlá mobilizace veřejnosti, včetně celostátních protestů, kterých se účastní desítky tisíc účastníků, naznačuje pokračující schopnost kolektivní akce a občanské angažovanosti.

Slovinsko

Slovinsko se nacházelo v kontextu formální otevřenosti kombinované s rostoucí politickou a společenskou polarizací. Zatímco vláda Roberta Goloba deklarativně vyjádřila závazek ke spolupráci s občanskou společností, národní slovinská zpráva PROSECO dokumentuje, že toto zapojení často zůstávalo spíše procedurální než věcné. Požadavky na veřejné konzultace byly porušeny ve více než 70 % případů, doporučení organizací občanské společnosti málokdy ovlivnila konečná legislativní rozhodnutí a klíčové oblasti veřejného zájmu – včetně podpory demokracie, boje proti korupci a ochrany právního státu – zůstaly nedostatečně financovány. Organizace občanské společnosti zabývající se migrací, lidskými právy a otázkami LGBTIQ+ byly vystaveny neustálým delegitimizujícím narativům ze strany pravicové opozice a s ní spojených médií, zatímco účinné právní prostředky nápravy v případě poškození dobré pověsti nebo útoků motivovaných nenávistí zůstávaly z velké části nedostupné.

Během volební kampaně Janez Janša slíbil obnovit „slovinské hodnoty“ a zastavit státní financování organizací občanské společnosti, které podle něj jednají jako politické strany.[19] Volby skončily těsným vítězstvím dosavadního premiéra Goloba, jehož Hnutí za svobodu získalo 28,63 % hlasů a 29 křesel, před Janšovou SDS s 27,95 % a 28 křesly.[20] Žádný z bloků však nezískal parlamentní většinu, a proto jsou koaliční jednání v době psaní této zprávy stále otevřená. Co by vláda vedená Janšou znamenala pro občanskou společnost, není pouhá hypotéza – konkrétní měřítko poskytuje mandát v období 2020–2022,[21] během něhož byla svoboda shromažďování opakovaně omezována způsoby, které Ústavní soud později shledal neústavními, a občanské organizace čelily zesíleným politickým útokům. Příslušné zákony umožňující tato opatření zůstávají beze změny.

Slovinský občanský prostor je formálně otevřený, ale strukturálně křehký – a kombinace politické polarizace, strukturálního podfinancování a slabé institucionální ochrany vytváří podmínky, v nichž se jeho postavení může rychle zhoršit, pokud dojde ke změně politické dynamiky. Jeho ochrana bude vyžadovat proaktivní posílení institucionálních, finančních

[19] https://www.bssnews.net/international/369313

[20] https://europeanwesternbalkans.com/2026/03/24/slovenias-liberal-party-edges-past-right-wing-in-tightly-contested-election/

[21] https://freedomhouse.org/country/slovenia/freedom-world/2022

a participativních rámců, včetně důsledného prosazování legislativy, stabilního veřejného financování, smysluplných konzultačních mechanismů a komplexní ochrany před nenávistnými projevy, obtěžováním a zneužíváním soudních sporů.

Chorvatsko

Po parlamentních volbách v roce 2024 prošlo Chorvatsko pod koalicí HDZ a krajně pravicového Hnutí vlasti (*Domovinski pokret*) významným posunem doprava. Tento vývoj doprovázel nacionalistický obrat ve veřejném diskurzu, militarizace společnosti – včetně obnovení povinné vojenské služby – a kontroverzní zásahy do institucionální nezávislosti, symbolizované jmenováním Ivana Turudiće generálním prokurátorem.[22] Politická polarizace, kterou ještě zhoršily masové nacionalistické akce v roce 2025, vyvíjí silný tlak jak na kulturní, tak na občanskou sféru.

Organizace zabývající se lidskými právy a monitorovací organizace, jako jsou GONG a Centrum pro studium míru (CMS), čelí systematickým diskreditačním kampaním a jsou často označovány za „zahraniční agenty".[23] Ačkoli tyto útoky nevedou k přímým právním sankcím, vyvolávají autocenzuru a představují značné riziko pro reputaci. Zvláště znepokojivá je situace ve školství, kde místní úřady blokují programy občanské výchovy pod záminkou „politické citlivosti", čímž vytvářejí formu měkké cenzury závislé spíše na místní politické vůli než na právních zárukách.

Případ Chorvatska ilustruje, jak může formálně stabilní právní rámec koexistovat s postupným vytlačováním plurality. Absence národní strategie pro rozvoj občanské společnosti od roku 2016 v kombinaci s politicky motivovaným financováním a nepřátelskou rétorikou vede k tomu, co národní chorvatská zpráva PROSECO popisuje jako „latentní zmenšování občanského prostoru". K erozi zde nedochází prostřednictvím formálních zákonných zákazů, ale prostřednictvím systémového zanedbávání, administrativní nečinnosti a cílené delegitimizace nezávislých aktérů.

5. Co funguje v praxi: osvědčené postupy a podpůrné faktory

Navzdory rostoucímu tlaku se občanská společnost nadále přizpůsobuje. Co činí tyto reakce účinnými – a kde leží jejich meze – je tématem této kapitoly.

---

22 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/annual-rule-law-cycle/2024-rule-law-report_en

23 https://monitor.civicus.org/country/croatia/

Analýza vychází ze strukturovaného zmapování postupů zaměřených na posilování odolnosti občanského prostoru v České republice, na Slovensku, ve Slovinsku a v Chorvatsku, které bylo vypracováno jako samostatná zpráva v rámci projektu. V každé zemi byl identifikován a posouzen soubor relevantních postupů, přičemž vybrané případy byly dále rozpracovány do podrobných případových studií. Ty byly analyzovány s využitím společného rámce, který umožňuje mezistátní srovnání jejich rozsahu, dopadu, udržitelnosti a potenciálu pro přenos.

Místo prezentace izolovaných příkladů se kapitola zaměřuje na vzorce, které se objevují napříč kontexty: co funguje, za jakých podmínek a s jakým dopadem. Zabývá se třemi klíčovými otázkami: které praktiky účinně posilují odolnost občanské společnosti a občanského prostoru; která institucionální uspořádání a modely spolupráce se ukazují jako nejúčinnější; a které přístupy lze přenést nebo rozšířit. Závěry jsou proto uspořádány podle opakujících se typů praktik a podpůrných faktorů, které utvářejí jejich účinnost, a nabízejí podložené pochopení toho, jak se odolnost buduje v praxi.

Základní typy postupů posilující odolnost občanského prostoru

V analyzovaných případech se jako klíčové reakce na tlaky na občanský prostor objevuje několik opakujících se typů postupů. Ústřední roli hraje strategická komunikace, prostřednictvím níž aktéři občanské společnosti čelí delegitimizujícím narativům a dezinformacím a zároveň aktivně formují veřejné povědomí a posilují svou legitimitu. To úzce souvisí s právními a advokačními přístupy, včetně strategických soudních sporů, prosazování politik a využívání participativních nástrojů k napadání těch opatření, která omezují nebo ovlivňují rozhodování.

Tyto snahy jsou posíleny budováním koalic a síťováním, které organizacím umožňují sdílet zdroje, koordinovat prosazování zájmů a kolektivně reagovat na vznikající hrozby. Veřejná mobilizace a občanská angažovanost tyto strategie dále posilují, protože kampaně, protesty a participativní iniciativy pomáhají vytvářet veřejný tlak a udržovat demokratickou participaci. A konečně jsou tyto přístupy podporovány adaptivními organizačními postupy, jako je diverzifikace zdrojů financování, vývoj digitálních nástrojů a posilování interních procesů, což organizacím umožňuje fungovat v podmínkách nejistoty.

Klíčové faktory podporující odolnost: sítě, financování a vedení

Kromě individuálních postupů závisí účinnost strategií odolnosti na několika podpůrných podmínkách. Silné sítě a vztahy založené na důvěře jsou zásadní, protože umožňují rychlé a koordinované reakce a trvalou vzájemnou podporu. S tím úzce souvisí přístup k flexibilnímu a diverzifikovanému financování, které organizacím umožňuje jít nad rámec

krátkodobých reakcí a investovat do dlouhodobých strategií, zatímco finanční nejistota zůstává významnou překážkou.

Strategické vedení a koordinační schopnosti dále posilují odolnost, zejména tam, kde jsou aktéři schopni propojovat organizace, slaďovat strategie a udržovat kontinuitu v čase. Zároveň přístup ke komunikačním kanálům a veřejná viditelnost jsou nezbytné pro formování veřejného diskurzu a boj proti dezinformacím. A konečně, mezisektorová spolupráce – včetně spolupráce s médii, akademickou sférou a soukromými aktéry – rozšiřuje jak dosah, tak legitimitu akcí občanské společnosti.

Přenositelné poznatky a limity odolnosti

Analýza poukazuje na několik přenositelných poučení. Odolnost je nejúčinnější, je-li kolektivní, nikoli individuální, přičemž spolupráce a sdílení zdrojů důsledně vedou k většímu dopadu a udržitelnosti. Stejně zásadní jsou dlouhodobé investice do strategické komunikace, neboť samotné reaktivní reakce jsou bez trvalého úsilí o budování veřejné podpory nedostatečné. Podobně jsou právní a institucionální strategie nejúčinnější, jsou-li kombinovány se zapojením veřejnosti, nikoli prováděny izolovaně.

Zároveň však přetrvávají významná omezení. Mnohé postupy v oblasti odolnosti jsou náročné na zdroje a závislé na krátkodobém financování, což vyvolává obavy ohledně jejich udržitelnosti. Spoléhání se na mimořádné nasazení jednotlivců a organizací může rovněž vést k vyhoření a oslabit dlouhodobou kapacitu. A co je nejdůležitější, odolnost nemůže kompenzovat strukturální nedostatky: schopnost občanské společnosti odolávat tlaku nakonec závisí na širších politických, institucionálních a finančních podmínkách.

Odolnost sama o sobě nestačí

Občanský prostor v celém regionu vykazuje silnou odolnost, založenou na spolupráci, strategické adaptaci a zapojení jak do institucionální, tak do veřejné sféry, jak vyplývá z této analýzy i ze specializovaného mapování osvědčených postupů vyvinutého v rámci projektu. Tato odolnost však zůstává převážně reaktivní a reaguje spíše na omezení, než aby nahrazovala potřebu podpůrného prostředí. Udržení a rozšíření těchto postupů proto vyžaduje nejen schopné a propojené organizace, ale také stabilní financování, podpůrné institucionální rámce a politické klima, které uznává občanskou společnost jako legitimního a nezbytného demokratického aktéra.

6. Výzva k podpoře, ochraně a posílení občanského prostoru

Závěry z národních zpráv z České republiky, Slovenska, Slovinska a Chorvatska ukazují společné rysy napříč pěti sledovanými oblastmi:

- Občanský prostor je stále více oslabován spíše kumulativním tlakem než výslovnými zákazy. Tento trend se projevuje **nestabilními podmínkami financování**, které se vyznačují zatěžující administrativní složitostí a nedostatkem dlouhodobé provozní podpory, což vede k nestabilitě fungování organizací.
- **Nedostatečně rozvinuté ochranné mechanismy** vystavují občanskou společnost riziku právního obtěžování (např. SLAPP) i politické stigmatizace, přičemž její legitimita je ve veřejném prostoru stále častěji zpochybňována.
- **Participace se v praxi posouvá k formalismu**. Participace se posouvá směrem k formalistickým procesům. Ačkoli konzultační mechanismy existují, účasti často chybí skutečné politické uznání jako součásti kvalitního rozhodování, účinná zpětná vazba i transparentní časové rámce. Participace tak funguje spíše jako procedurální nutnost než jako skutečný nástroj spolutvorby.

Doporučení založená na národních zjištěních ve světle rámce Strategie EU pro občanskou společnost

Závěry této monitorovací zprávy ukazují, že stav občanského prostoru je úzce propojen se stavem samotné demokracie. Ochrana občanského prostoru proto nespočívá pouze v jeho zachovávání či zlepšování. V kontextu sledovaných zemí vyžaduje především uznání občanské společnosti – a také samotných občanů – jako legitimních a nezbytných aktérů při tvorbě politik a jako nedílné součásti fungující demokracie. To zároveň předpokládá skutečné odhodlání a aktivní podporu ze strany politických lídrů, veřejných orgánů a institucí. Právě tato podpora však zůstává jednou z hlavních slabin současné politické reality těchto zemí.

Strategie EU pro občanskou společnost definuje klíčové priority na úrovni EU a poskytuje tak rámec pro dialog na národní úrovni. V této zprávě proto vycházíme z jejích základních pilířů – participace, příznivého prostředí a ochrany a udržitelného financování – a formulujeme doporučení jak pro evropské instituce, tak pro národní vlády v České republice, na Slovensku, ve Slovinsku a v Chorvatsku.

Sledování stavu občanského prostoru na národní i evropské úrovni se musí zaměřit na skutečné podmínky – nejen na formální rámec (*de jure*), ale také na to, jak jsou pravidla uplatňována v praxi (*de facto*) a jak je vnímají samotní aktéři občanské společnosti.

PARTICIPACE

Začlenění deseti principů participace jako klíčového prvku demokratických procesů na národní úrovni: Evropské instituce by mohly podporovat a povzbuzovat vlády v České republice, na Slovensku, ve Slovinsku a v Chorvatsku k zavádění participativních procesů v souladu s deseti principy participace stanovenými ve Strategii EU pro občanskou společnost. Tyto zásady jsou univerzální a použitelné na všech úrovních tvorby a provádění politik. Formální procesy jsou sice důležité, ale stejně tak je nezbytné posoudit skutečný dopad participace společně s občanskou společností a dalšími zúčastněnými stranami.

BEZPEČNÉ PROSTŘEDÍ A OCHRANA

Reakce na varovné signály omezujících opatření namířených proti občanské společnosti: Stigmatizace a označování občanských aktérů ze strany veřejných činitelů či v rámci veřejné debaty za „zahraniční agenty" nebo „politické nevládní organizace" se v České republice, na Slovensku, v Chorvatsku a ve Slovinsku objevuje stále častěji. Takové označování by se však nemělo stát součástí běžné demokratické debaty. Podobné narativy často vytvářejí prostředí, které usnadňuje přijímání opatření cíleně zaměřených na občanskou společnost.

Tato opatření jsou často prosazována prostřednictvím zrychlených legislativních postupů, tzv. legislativních přílepků. Zároveň dochází k obcházení posouzení dopadů regulace, meziresortních konzultací i zapojení zainteresovaných stran a širší veřejné debaty. Orgány EU by proto měly tyto varovné signály systematicky sledovat, posuzovat jejich soulad s právem a hodnotami EU a včas využívat dostupné politické i právní nástroje k řešení škodlivých trendů.

Zároveň všechny čtyři země čelí výzvám při implementaci směrnice proti SLAPP, což podtrhuje potřebu důslednějšího monitorování jejího účinného provádění na úrovni EU.

FINANCOVÁNÍ

Občanský prostor jako součást právního státu a financování EU: Právní stát bude určovat, jak EU spravuje své zdroje v rámci příštího víceletého finančního rámce. Občanský prostor je jeho nedílnou součástí, a jeho zhoršování by se proto mělo promítat do podmíněnosti čerpání fondů EU.

Klíčovým požadavkem je zajistit v rámci víceletého finančního rámce dostatečné zdroje na rozvoj občanské společnosti, ochranu základních práv a posílení demokratické participace – a to jak prostřednictvím programů, jako je AgoraEU, tak v rámci národních finančních rámců.

Zároveň je nutné výrazně snížit administrativní zátěž pro organizace občanské společnosti jako žadatele a posílit podporu dlouhodobého, základního financování. Investice do budování koalic, mezisektorové spolupráce a odolnosti společnosti by měly být vnímány jako strategická priorita.

Doporučení pro jednotlivé země

Česká republika potřebuje obnovit roli organizací občanské společnosti jako nezávislých a kritických partnerů, namísto jejich vykreslování jako překážky rozvoje či politických konkurentů. To zahrnuje opuštění stigmatizující rétoriky, zamezení rozdělování sektoru a naopak hledání praktických způsobů, jak posílit partnerství a naplňovat opatření stanovená ve Strategii spolupráce veřejné správy s NNO na období 2021–2030.

Slovensko potřebuje obnovit příznivé prostředí pro občanskou společnost omezením nepřiměřené administrativní zátěže, zajištěním transparentního a nediskriminačního přístupu k veřejnému financování a garantováním smysluplné participace veřejnosti prostřednictvím důsledného uplatňování konzultačních postupů a omezení využívání zrychlených legislativních procesů.

Slovinsko potřebuje vytvořit a důsledně uplatňovat jasný a účinný systém pro dohled nad participací veřejnosti, a to zajištěním konzistentního uplatňování pravidel konzultací, zavedením metodik zapojování, povinností poskytovat zpětnou vazbu a revizí legislativního rámce tak, aby obsahoval vymahatelné důsledky (např. zastavení legislativního procesu), pokud nejsou standardy participace dodrženy.

Chorvatsko potřebuje přijmout dlouhodobě odkládanou Strategii pro občanskou společnost jako rámec veřejné politiky, který zajistí předvídatelné směřování rozvoje občanské společnosti jako celku.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or EACEA. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Glopolis

Česká organizace, která se dlouhodobě věnuje podpoře soudržné a spolupracující společnosti. Usiluje o zlepšování podmínek pro občanskou společnost, propojuje organizace do sítí a rozvíjí jejich znalosti a dovednosti pro efektivní spolupráci s veřejnou správou, byznysem i dalšími aktéry na národní i evropské úrovni. Od roku 2004 poskytuje organizacím odbornou podporu, koordinaci a posiluje jejich kapacity.

Síť k ochraně demokracie

Nezávislá iniciativa, která propojuje přední odborníky s občanskou společností napříč Českou republikou i politickým spektrem. Odborníci hodnotí stav demokracie a identifikují potenciální hrozby. Zapojené nevládní organizace, firmy, neformální skupiny i jednotlivci společně chrání principy demokratického právního státu a jsou připraveni v případě potřeby koordinovaně jednat.

Malý Berlín

Slovenská občanská organizace se sídlem v Trnavě, která propojuje kulturu, historii a veřejné dění. Zaměřuje se na výzkum a prezentaci dějin města ve 20. století a zároveň vytváří prostor pro dialog, vzdělávání a komunitní aktivity. Prostřednictvím výstav, akcí a veřejných programů propojuje odborníky, umělce i širší veřejnost a podporuje kritické myšlení a aktivní zapojení do veřejného života.

Peace Institute / Mirovni Institut

Slovinská organizace občanské společnosti a výzkumný institut zaměřený na společenské vědy a veřejné politiky. Věnuje se tématům, jako jsou lidská práva, demokracie, rovnost, média a migrace. Organizace propojuje výzkum, advokační činnost a práci s veřejností s cílem podporovat inkluzivní a demokratické společnosti a zároveň přispívat odbornými poznatky k tvorbě politik a veřejné debatě na národní i evropské úrovni.

CROSOL

Chorvatská platforma občanské společnosti, která sdružuje organizace působící v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce, humanitární pomoci a globálního vzdělávání. Prosazuje udržitelný rozvoj, globální solidaritu a ochranu lidských práv. Propojováním svých členů a spoluprací s veřejnými institucemi posiluje roli občanské společnosti při utváření rozvojových politik a podporuje aktivní účast v globálních a evropských debatách.